

operaatio

ITSENÄINEN
ELÄMÄ

Henkilökohtaisen avun työnantajamallin
hyödyt

Operaatiossa mukana olevat vammaisjärjestöt: Assistentti.info – Invalidiliitto ry – Kynnys ry – Lihastautiliitto ry – Näkövammaisten liitto ry – Ruseti -Vammaisten naisten valtakunnallinen yhdistys ry – Selkädynvammaiset Akson ry – SMA Finland ry - Suomen CP-liitto ry – Tapaturma- ja sairausinvalidien liitto ry
Lisäksi mukana on sitoutuneita, aktiivisia paikallisyhdistyksiä

TIIVISTELMÄ

Henkilökohtaisen avun työnantajamallin (TA-mallin) hyödyt

- TA-malli pohjautuu työsuhteeseen
 - TA-malli turvaa parhaiten yksilöllisen ja monimuotoisen avun
 - TA-mallissa pitää pystyä määrittelemään avun sisältö ja toteuttamistapa
1. TA-mallin edut julkishallinnon kannalta
 - TA-malli keventää julkista hallintoa
 - TA-malli on kustannustehokas
 - TA-malli turvaa vahvan veloitteen yksilöllisestä palvelusta
 2. TA-mallin vaikutukset vammaiselle
 - Voimavararajaus
 - Perus- ja ihmisoikeudellinen ulottuvuus
 - Työnantajuus takaa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen
 - TA-malli varmistaa vammaisen elämänlaadun ja -hallinnan
 3. Oma työehtosopimus hyödyttää sekä vammaista että avustajaa
 4. TA-mallin hyödyt henkilökohtaiselle avustajalle (HA:lle)
 - TA-malli lisää työllistymistä
 - TA-malli lisää turvallisuutta ja työhyvinvointia
 5. Maakuntaudistuksen ja lakimuutosten hyödyt
 - Palvelusuunnittelu vahvistuu
 - Maakuntarakenteen tuomat hyödyt
 6. TA-mallin arvioitu asiakasmäärä

Me tämän asiakirjan allekirjoittaneet, Itsenäinen elämä -operaatioon sitoutuneet valtakunnalliset vammaisjärjestöt haluamme varmistaa, että jokaisella toisen ihmisen apua jokapäiväisessä elämässään tarvitsevalla on subjektiivinen oikeus yksilölliseen henkilökohtaiseen apuun. Siksi haluamme tuoda esiin työsuhteeseen pohjautuvan työnantajamallin (myöhemmin TA-malli) ja siihen liittyvän voimavararajauksen hyödyt yhteiskunnalle ja niille vammaisille, joille tämä malli on paras. Kesän 2017 hallituksen esitysluonnos vammaisten erityispalveluista antaa tähän hyvän pohjan.

Apua tarvitseva vammainen ei ole objekti vaan toimiva subjekti. Henkilökohtaisen avustajan (myöhemmin HA) työ ei ole hoivaa, vaan monimuotoista arjen apua. Se tarkoittaa, että HA:a käyttävällä vammaisella on voimavarat työnjohtajuuteen ja TA-mallissa työnantajuuteen. TA-mallin käyttäjät ovat pieni, arviolta vain 0,2% marginaaliryhmä, jonka tarpeet eivät saa hukkoa muiden palvelujen massaan. He kantavat vastuun oman elämänsä valinnoista itse, kuten ne, jotka eivät tarvitse toisen ihmisen apua päivittäisissä ja henkilökohtaisissa toiminnoissa.

TAUSTAMUISTIO

Henkilökohtaisen avun työnantajamallin (TA-mallin) hyödyt

- TA-malli pohjautuu työsuhteeseen

Henkilökohtaisen avun korvaaminen perustuu aina hallintopäätökseen. TA-mallissa toisen henkilön apua tarvitseva vammaisen palkkaa itse itselleen HA:n. Työoikeudellinen työsuhte varmistaa, että HA on vammaisen itsensä valitsema, että työsuhte on pysyvä ja että se perustuu luottamukseen.

- TA-malli turvaa parhaiten yksilöllisen ja monimuotoisen avun

Henkilökohtainen apu on monimuotoista. Se voi olla asennon ylläpitoa, fyysistä avustamista, avustamista kirjoittamisessa, tekstiviestien lähettämisessä, gynekologilla käynnissä, luottamuksellisissa työtehtävissä, liikkumisessa kulunvalvontaa edellyttävissä tiloissa, salassa pidettävien asiakirjojen lukemista näkövammaiselle, avustamista lasten huoltajana ja paljon muuta. Apu on välttämätöntä ja viikoittain tai ympäri vuorokauden toistuvaa osallisuuden, tasa-arvoisen perheyhteyden, työssäkäynnin tai opiskelun vuoksi.

Kyse ei ole kahvitteluseurasta, kotipalvelusta tai hoivasta, vaan avusta, joka mahdollistaa vammaisen itsenäisen elämän. HA on vammaisen kanssa joka paikassa ja saattaa tietää avustettavasta jopa sellaista, mitä aviopuoliso ei tiedä. Tästä syystä HA:n tulee olla pysyvä ja suoraan työoikeudellisten normien mukaisessa lojaliteettisuhteessa vammaiseen.

- TA-mallissa pitää pystyä määrittelemään avun sisältö ja toteuttamistapa

Tässä yhteydessä voimavararajausta käsitellään TA-mallin näkökulmasta. Vammaislain voimavararajaus on TA-mallin kannalta oleellinen ja sitä vaatii myös työlainsäädäntö. TA-mallissa vammaisen määrittelee itse tarvitsemansa avun ja kantaa päätöksistään vastuun. TA-malli eroaa selkeästi asiakasseteli- ja ostopalvelumalleista. Niissä vammaisen on asiakas, jolla ei ole työnantajavastuuta.

Jos avun ja avustamisen tarve perustuu pääosin hoivaan, hoitoon ja valvontaan, tulisi siihen vastata muulla tavoin kuin henkilökohtaisella avulla. Hoiva, hoito ja valvonta ovat eriluonteisia ja eri lähtökohdista lähteviä. Henkilökohtaisessa avussa vammaisen henkilö määrittelee ja kantaa vastuun valinnoistaan, hoidossa vastuun kantaa työntekijä. Avun ja hoidon erottaa toisistaan toimijoiden, vammaisen ja avustajan, erilaiset tarpeet, roolit ja vastuut. Henkilökohtaisessa avussa työntekijä ei tee päätöksiä eikä kanna niistä vastuuta vammaisen puolesta. Hoivalle tai hoidolle on määriteltävä omat nimet, jotta vammaispalveluiden toimijat ja ympäröivä yhteiskunta ymmärtävät palvelujen, toimintatapojen ja vastuunjaon erot.

Elleivät palveluiden tuotanto, nimet ja toimintaperiaatteet ole selkeästi eroteltavissa, kohdentuu vammaisille väärä ja kalliimpia palveluja. Hinta perustuu raskaimpaan palveluun ja muu normisto sopeutuu sen mukaan, mikä lisää kuluja merkittävästi.

1.2.2018

Voimavararajaus vaikuttaa sekä työsuhteiden pelisääntöihin että palvelujen hintaan. Se kohdistaa palvelun niille vammaisille, jotka pystyvät kantamaan työnantajavastuun ja haluavat tehdä sen. Niille vammaisille, jotka eivät kykene tai halua toimia työnantajana, tulee apu toteuttaa parhaiten ja turvallisimmin muulla tavoin kuten asiakassetelillä tai palvelumallilla.

1 TA-mallin hyödyt julkishallinnon kannalta

1.1 TA-malli keventää julkista hallintoa

- Henkilökohtaisen avun korvaaminen perustuu aina hallintopäätökseen.
- Keventää hallintoa, koska vammaisen työnantaja vastaa työsuhteesta, avustajan palkkaamisesta ja palvelun järjestämisestä itse.
- On tehokas ja yhteiskunnallisesti kestävä malli.
- Ei tarvita kilpailutusta.

1.2 TA-malli on kustannustehokas

- Kulut sisältävät ainoastaan HA:n palkkaamisesta aiheutuvat palkka- ja sivukulut.
- Kulut ja työpanos kohdistuvat 100 %:sti vammaisen työnantajan avustamiseen.
- Kustannusten kasvu vastaa normaalia palkkakustannusten nousua.
- Ei yritystoiminnan välillisiä kuluja tai liiketoiminnan voittoa.
- Keskimääräinen kokonaistuntihinta on nykyisin arviolta 17 €/h. Palvelusetelin arvo on keskimäärin 26 €/h ja asumispalvelujen kulut yli 30 €/h.
- Tarjoaa avustajille myös osa-aikatöitä ja työllistää vaikeassa työmarkkinatilanteessa olevia.
- Mahdollistaa vammaisten työssäkäynnin ja yrittäjyyden lisäen verokertymää.
- Siirtyminen TA-mallista palvelusetelimalliin merkitsisi 60-100 milj.€ vuosittaista menojen lisäystä (laskettu THL:n toteuttaman *Kuntakyselyn Vammaisten palveluista vuodelta 2016* tiedoista). Suuruusluokka olisi sama kuin *Vammaislainsäädännön uudistamistyöryhmän ehdotuksessa vuodelta 2016* etsityt 61 milj.€ säästöt.

1.3 TA-malli turvaa vahvan veloitteen yksilöllisestä palvelusta

- Vammaispalvelut poikkeavat muista sosiaalipalveluista, koska vammaispalveluissa on vahva velvoite yksilölliseen palveluun.
- Mahdollistaa yksilöllisen avun, joka ei ole riippuvainen ennalta määrätystä palvelupaketista.
- Vammaisen työnantaja voi rekrytoida työntekijän yksilöllisen vammansa ja elämäntilanteensa tarpeiden näkökulmasta, mikä turvaa palvelun yksilöllisyyden.

2 TA-mallin vaikutukset vammaiselle

2.1 Voimavararajaus

- Kohdentaa TA-mallin vammaisille, joille se sopii sekä varmistaa, että vammasta riippumatta kaikki saavat itsemääräämisoikeutensa toteuttamiseksi oikeanlaisen avun ja palvelun.
- Toimii kriteerinä TA-mallissa ja varmistaa todellisen käytännön työnantajuuden.

1.2.2018

- Selkeyttää vastuunjakoa.
- Vahvistaa TA-mallia käyttävien vammaisten osallisuutta ja oman elämän hallintaa ja mahdollistaa ne.

2.2 Perus- ja ihmisoikeudellinen ulottuvuus

- TA-malli toteuttaa julkisen vallan velvollisuuden turvata perus- ja ihmisoikeudet jokaiselle yhtäläisesti mm: henkilökohtainen vapaus, itsemääräämisoikeus, tahdonvapaus, yksityiselämän suoja, yhdenvertaisuus sekä oikeus työhön, opiskeluun ja välttämättömään huolenpitoon.
- Mahdollistaa vammaisten osallisuuden työelämään ja opiskeluun, yhteiskunnalliseen osallisuuteen ja intiimiin perhe-elämään.
- TA-malli varmistaa vammaisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen, jotka muuten voisivat rajoittua.
- Myös YK:n vammaisyleissopimuksen 19 artikla turvaa henkilökohtaisen avun.

2.3 Työnantajuus takaa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen

- Vammainen määrittelee itse avun käytänteet ja menettelyt päätöksen ja lainsäädännön rajoissa.
- Työnjohtajuus varmistuu työnantajan direktio-oikeuden kautta.
- Vammainen määrittelee itse, miten, missä ja milloin apua annetaan ja kuka sitä antaa: työajat, työtavat, työn tekemisen paikka, työtehtävät, työltä edellytettävät käyttäytymistavat, työkokemus jne.
- Vammaisten tarpeet, toimintakyky, elämäntilanne, olosuhteet ja vamman vaikutukset ovat erilaisia ja vaativat yksilöllistä apua, jota ei voi tuotteistaa.
- TA-malli on ainoa, jossa vammaisen arki ja itsemääräämisoikeus eivät kulje kolmannen osapuolen, kuten palveluohjaajan kautta. Tämä on tärkeää etenkin lapsiperheille sekä työssäkäyville, opiskeleville, vapaaehtoistyötä tekeville ja luottamustehtävissä toimiville vammaisille.
- Vammainen voi vaikuttaa työsuhteen pysyvyyteen, luonteeseen ja sisältöön, mikä lisää avunsaannin jouhevuuutta, osallisuutta ja täysivaltaista kansalaisuutta.

2.4 TA-malli varmistaa vammaisen elämänlaadun ja -hallinnan

- Turvaa parhaiten vammaisen täyden osallisuuden omiin valintoihin.
- Ehkäisee syrjäytymistä ja lisää hyvinvointia ja yhdenvertaisuutta osallisuuden ja aktiivisuuden lisääntyessä.
- Mahdollistaa normaalin spontaanin yksityiselämän ilman ulkopuolista raportointi- tai neuvotteluelvoitetta.
- Turvaa vammaisen intimitteettisuojan ja avustajan vaitiolovelvollisuuden suoran alaisuussuhteen johdosta niin yksityis- ja työelämässä kuin kotirauhan piirissä.
- Lisää yksityisyyden suojaa ja kotirauhaa.
- Tuttu ja turvallinen työntekijä vähentää riskiä joutua kaltoin kohdelluksi.
- Vähentää työtaturmia ja lisää vammaisen henkilöturvallisuutta, koska työntekijä on sama henkilö ja perehdytetty kyseisen vammaisen tarpeisiin.

3 Oma työehtosopimus hyödyttää sekä vammaista että avustajaa

- Heta - Henkilökohtaisten avustajien työnantajaliiton työehtosopimus Heta-liittoon kuuluville vammaisille työnantajille.
- Mahdollistaa ainoana työajan joustavan jaksottamisen yksilöllisen tarpeen mukaan, millä saavutetaan tavanomaisen elämän ulottuvuus:
 - mahdollistaa avustajan ajallisen ja alueellisen käytön, kuten normaalit työ- ja lomamatkat.
 - mahdollistaa vammaisen harrastukset ja osallisuuden.
- Ainoana nimenomaisesti henkilökohtaisten avustajien työnantajien työmarkkinajärjestönä Heta-liitto tukee työnantajia ja yhtenäistää työmarkkinoita.
- Työehtosopimuksen lisäksi TA-mallia säätelevät työoikeudelliset normit ja vammaisuuden perusteella annettu hallintopäätös henkilökohtaisesta avusta.

4 TA-mallin hyödyt henkilökohtaiselle avustajalle

4.1 TA-malli parantaa työllistymistä

- Helpottaa työn löytämistä.
- Ei tarvitse koulutusta. Vammaisen työnantaja perehdyttää itse työntekijän ja opastaa työtehtäviin. Tämä on tärkeää, sillä jokaisen vammaisen olosuhteet ja avuntarpeet ovat yksilöllisiä.

4.2 TA-malli lisää turvallisuutta ja työhyvinvointia

- Avustaja rekrytoidaan yksilöllisen avuntarpeen vaatimusten mukaan.
- Avustaja voidaan perehdyttää yksilöllisiin ja vaihteleviin avustamistarpeisiin.
- Perehtynyt ja sitoutunut sama työntekijä lisää niin avustajan kuin vammaisen työnantajan turvallisuutta ja vähentää tapaturmariskejä.
- Lisää HA:n työn vetovoimaa, työhön sitoutumista ja työhyvinvointia.

5 Maakuntaudistuksen ja lakimuutosten hyödyt

Toimintaympäristö ja lainsäädäntö muuttuvat merkittävästi, kun sote- ja maakuntarakennemuutokset ja vammaislain uudistus tulevat voimaan. Ne vaikuttavat myös vammaisten erityispalveluihin. Muutos mahdollistaa henkilökohtaisen avun työnantajisuuden paremman organisoimisen, kehittämisen ja käytännön toteuttamisen. Kesällä 2017 lausunnolla ollut hallituksen esityksen luonnos vammaisten erityispalveluista antaa tähän hyvän pohjan.

5.1 Palvelusuunnittelu vahvistuu

- Vähentää ongelmatilanteita ohjaamalla vammaiset oikean palvelun piiriin. TA-malliin jäävät ne, jotka pystyvät toimimaan työnantajana ja haluavat sitä.
- TA-malli edellyttää vammaisen nimenomaista suostumusta työnantajana toimimiseen.
- Suostumus poistaa TA-mallista ne vammaiset, jotka nyt ovat vastoin tahtoaan tai kykyään joutuneet työnantaja-asemaan.
- Palvelusuunnittelussa varaudutaan sijais- ja työsuhteen muutostilanteisiin.

1.2.2018

- Selkeyttää osapuolten vastuita ja rooleja. Neuvontatarve vähenee, kun toiminta organisoidaan uudelleen: palvelusuunnittelu, maakuntamalli, työnantajan suostumus.

5.2 Maakuntarakenteen tuomat hyödyt

- Tulevissa maakunnissa on 18 eikä yli 300 toimijaa, mikä mahdollistaa TA-mallin tehokkaan ja toimivan ohjauksen, palvelun ja palkkahallinnon.
- Syntyy maakunnallisia avustajakeskuksia koordinoimaan ohjausta ja neuvontaa, mikä parantaa TA-mallin toimivuutta.
- Toimintalinjaukset ja -käytännöt yhtenäistyvät.
- Työmarkkina-asetelma selkeytyy.
- TA-malliin on tarjolla kustannustehokkaita ja läpinäkyviä palkka- ja työaikalhallinnon verkkopalveluita, jotka vähentävät TA-mallin mahdollisia ongelmia. Ne selkeyttävät kaikkien osapuolien (maakunta, työnantaja, työntekijä) tehtäviä.

6 TA-mallin arvioitu asiakasmäärä

TA-malli on marginaaliryhmän palvelu. Se on kuitenkin ensiarvoisen tärkeä tämän ryhmän ihmisarvoisen elämän, yhdenvertaisten elämänedellytysten ja perusoikeuksien turvaamiseksi. Arviomme mukaan 10 000 vammaista haluaa käyttää jatkossakin TA-mallia.

Erityisesti ympärivuorokautista henkilökohtaista apua saavia on vähän. Juuri tälle ryhmälle TA-malli on usein ainoa tapa osallisuuteen, työllistymiseen ja itsemääräämisoikeuteen. Toisaalta esimerkiksi sokeiden ihmisten avuntarve voi olla tuntimäärältään melko pieni, mutta silti välttämätön ja sitä turvaa usein parhaiten TA-malli.

THL:n toteuttaman *Kuntakyselyn Vammaisten palveluista vuodelta 2016* mukaan henkilökohtaista apua sai 21 079 vammaista eli 0,36 % väestöstä. Yleisin järjestämistapa oli TA-malli (57 %). Vuodesta 2013 TA-mallin käyttö on vähentynyt 7%, kun taas henkilökohtaisen avun asiakasmäärät ja palvelusetelin käyttö ovat kasvaneet 7 %. Alle 10 tuntia viikossa apua sai 53 %. Vähintään 70 tuntia viikossa apua saavia oli vain 2,5 % eli noin 1600 vammaista.

Kuntakyselyn mukaan palvelua saavien 65 vuotta täyttäneiden määrä on kasvanut 15 %. Vammaisen ikääntyminen ei poista vammaisuutta eikä saa merkitä vammaispalveluiden vaihtumista sosiaalihuollon palveluiksi. Etenevä sairaus etenee ja ihminen voi vammautua iästä riippumatta. Ikääntyminen ja siitä aiheutuvat tavanomaiset terveysongelmat eivät kuitenkaan yksin riitä vammaisuuteen.

Operaatioissa mukana olevat vammaisjärjestöt: Assistentti.info – Invalidiliitto ry – Kynnys ry – Lihastautiliitto ry – Näkövammaisten liitto ry – Ruseti -Vammaisten naisten valtakunnallinen yhdistys ry – Selkäydinvammaiset Akson ry – SMA Finland ry - Suomen CP-liitto ry – Tapaturma- ja sairausinvalidien liitto ry
Lisäksi mukana on sitoutuneita, aktiivisia paikallisyhdistyksiä